

HOLOCAUST-NACHTMERRIES VERJAGEN

•••
Vervolg van blz. 35

steine gelegd. Eén van de stenen is bedoeld voor de 79-jarige — en springlevende — Ruth Schwarzhaupt, speciaal overgevlogen uit de Verenigde Staten. Ik heb haar de vorige avond al even ontmoet: een warme, vriendelijke vrouw met een savoir-vivre als geen ander, die moeiteloos switcht tussen Engels en Duits en voor de gelegenheid ook haar beste Frans bovenhaalt, wanneer ze hoort dat ik Belgische ben.

België, meer bepaald Brussel, staat trouwens ook op haar programma: over enkele dagen zal ze er een joodse man ontmoeten, met wie ze samen in een kindertehuis in Zwitserland gezeten heeft. Ze kwamen elkaar op het spoor via het internet. Zeventig jaar is het geleden dat ze hem gezien heeft. Ze waren nog kinderen. 'Ik ben zeer zenuwachtig,' bekent ze, maar de twinkeling in haar ogen verraadt toch vooral blijde opwinding. Ook hier in Konstanz heeft ze inmiddels een lotgenote uit haar kindertijd teruggevonden. Het is allemaal erg emotioneel voor haar, maar ze houdt zich goed.

De belangstelling is groot voor deze Stolpersteinverleging. Ruth heeft een stoel gekregen. Ze wrijft met eau de colognedoekjes over haar nek en armen — 'Wat is het toch warm. Ik wou dat ik genoeg doekjes had voor iedereen hier!' — en haalt nog gauw een zakspiegel en lippenstift uit haar handtas. Haar handen trillen een beetje. Dit is haar moment. Wan-

neer Petra Quintini haar verhaal en dat van haar familie verteld heeft, zal zij een poging doen enkele brieven van haar moeder voor te lezen. Een klasje 13-jarigen schuift bedremmeld naar voren. Ruth krijgt de pubers in het oog. Ze glimlacht en wenkt enthousiast: 'Kom maar bij mij staan, hier is plaats genoeg!' Enkele meisjes en een jongen gaan op haar uitnodiging in. Eentje van hen houdt een enveloppe vast.

'LIEBES, GOLDENES RUTHLI'

Het verhaal van de familie Schwarzhaupt is bijzonder aangrijpend. Albert en Hella Schwarzhaupt voelden de bui al vroeg hangen. Het zou fout lopen met de joden, vreesden ze terecht. Dus stuurden ze hun twee oudste kinderen, Rose en Hanni, in 1935 al naar de Verenigde Staten, waar familieleden zich over hen ontfermden. Max en Ruth, de twee jongste kinderen, bleven voorlopig thuis en gingen naar school. Tot ook dat, in november 1938, niet langer mogelijk was voor joden. Kort daarna werd er vanuit Konstanz een eenmalig vluchttransport voor 300 joodse kinderen naar Zwitserland georganiseerd. Albert en Hella besloten hun twee overblijvende kinderen mee te sturen. Ruth, amper acht jaar oud op dat moment, herinnert zich hoe vreselijk dat was. Ze hilde de hele tijd. Het zou de laatste keer zijn dat ze haar ouders zag, want kort daarna volgde hun deportatie. Albert leed aan diabetes, en stierf bij gebrek aan medische verzorging in 1941 in een concentratiekamp in het Zuid-Franse Récébédou. Hella bleef nog tot augustus 1942 in dat-

zelfde kamp, van waaruit ze gemiddeld twee brieven per maand schreef aan haar kinderen. Hoopvolle, bemoedigende brieven, vol liefde en zorg. Aan de brieven kwam abrupt een eind, toen Hella op transport naar Auschwitz werd gezet en daar meteen na haar aankomst — op 31 augustus — vergast werd.

Ruth en Max verhuisden in 1946 naar de Verenigde Staten. Max is intussen overleden. Pas twee jaar geleden kon Ruth het opbrengen de brieven van haar moeder aan de rest van de familie te laten lezen. Het zijn kopieën. De originele schonk ze aan het United States Holocaust Museum. Neef Alan, een kleinzoon van Hella, leest enkele brieven voor in het Engels. Kwestie van het pad al wat te effenen voor Ruth. Hij vecht tegen de tranen, spreekt over de grote moed van zijn grootouders, over hun totale liefde en toegewijdsheid aan hun kinderen. Nu is Ruth aan de beurt. 'Liebes, goldenes Ruthli,' klinkt de aanhef van de eerste brief. En dan volgt het bericht dat Albert gestorven is, verbloed als 'verloft'. Hella drukt haar kinderen op het hart dat ze dankbaar moeten zijn voor alle goede zorgen die ze in Zwit-

serland krijgen. In haar laatste brief vertelt ze dat ze op transport gezet zal worden: 'Ik weet niet waarheen.' Maar ze hoeven zich geen zorgen te maken over haar. Ze moeten goed leven, als altijd flinke, brave kinderen zijn. Duzend kussen.

Weinigen houden het droog op dat moment. Er wordt gesnift en gesnoten, maar Ruth heeft het wonderwel doorstaan. Ze kijkt om zich heen en bedankt alle aanwezigen vanuit de grond van haar hart. Ida Kauter en Lisa Trost, twee prille pubermeisjes, worden naar voren gehaald. Samen met hun klasgenoten hebben zij een van de Stolpersteine geadopteerd. Gewoon geld vragen aan hun ouders wilden ze niet. Dat zou te gemakkelijk geweest zijn. Ze hebben ervoor gewerkt: er werden taarten en koekjes gebakken en verkocht, tot ze hun 95 euro bijeen hadden. Ze willen een brief voorlezen, maar zijn te zeer onder de indruk. Een beetje stamelend uiten ze hun bewondering voor Ruth, die het allemaal met de glimlach aanhoort.

LEVENSWERK

Het allerlaatste woord is voor de kunstenaar. Wanneer hij vooraan staat, barst een spontaan applaus los. Hij houdt het sober, vermeldt enkele wetenswaardigheden. Zoals dat de Stolpersteine ook te zien zijn in het Duitse paviljoen op de wereldtentoonstelling in Sjanghai. En dat je, om ze écht goed te kunnen bekijken, een beetje voorover moet buigen. Een vanzelfsprekend teken van respect voor de slachtoffers. Afsluiten doet hij met een korte, treffende anekdote:

Voor Demnig zijn de stenen een voltijdse bezigheid geworden. Ruimte voor andere kunstprojecten is er niet meer. Hij ervaart dat echter niet als een gemis. Het is zijn levenswerk. Hij ontmoet zoveel interessante mensen, hoort hun verhalen. En soms brengt hij geheel onverwacht mensen samen. Zoals nu, zo blijkt. Want in de aanloop naar de Stolpersteinverleging in Konstanz bleek dat

de nabestaanden van Lina Eichler en het gezin Schwarzhaupt familie van elkaar zijn. Een complete verrassing voor alle betrokkenen.

Ruth wordt inmiddels omstuwd door haar klasje dertienjarigen. Ze willen haar goed bekijken, met haar praten. Schijnbaar onvermoeibaar antwoordt ze op al hun vragen. Wanneer ik haar even later een compliment maak over haar optreden, relativeert ze meteen: 'Ik huil niet graag in het openbaar. Dat zal straks wel komen, als ik alleen ben.'

GEMENGDE GEVOELENS

De volgende dag regent het. Ik ga terug naar de Tägermoosstrasse om de gedenkstenen in alle rust te bekijken. Het klopt: rechtopstaand is het moeilijk, een lichte buiging helpt. Een oudere vrouw spreekt me aan. Dat het toch niet te bevatten is, dat het toch onvoorstelbaar is. Hoe zoiets ooit kunnen gebeuren is. En dan vertelt ze spontaan haar verhaal. Ze was vijf toen de oorlog begon, en luisterde altijd met gespitste oren naar de gesprekken van de volwassenen. Zo leerde ze dat zwijgen soms goud is. Want een vrouw uit de buurt, die zich kritisch had uitgelaten over het nationaal-socialisme, verdween op een dag spoorloos. Gedeporteerd.

Zijzelf heeft een joodse vriend, die als kind aan de deportatie ontsnapt is. Jarenlang leefde hij ondergedoken bij zijn Duitse grootmoeder, waar hij slechts af en toe de kast waarin hij verstopt werd, mocht verlaten. Vandaag eet hij nog steeds niets dat hij niet zelf bereid heeft. De angst dat iemand hem iets ergs zou kunnen aandoen, is nooit weggegaan. Ze fronsst het voorhoofd: 'En toch heb ik gemengde gevoelens bij dit project. Ik vraag me af of het wel goed is het verleden telkens weer op te rakelen. Zoiets voedt het verdriet en de kwaadheid alleen maar.'

Ik vertel haar over gisteren, over het engagement van het klasje, over de dankbaarheid van Ruth en de andere nabestaanden, over nachtmerries die heel misschien, eindelijk, verdwijnen. 'Tja, wie weet,' zegt ze, niet helemaal overtuigd. Ze vervolgt haar weg, houdt even halt bij een andere oude vrouw die net uit het open raam kijkt, tikt een paar keer met de vingertoppen van haar rechterhand tegen haar voorhoofd: 'Het is toch werkelijk niet te bevatten. Hoe is het toch kunnen gebeuren?' De andere vrouw wringt alleen maar een pijnlijk glimlachje tevoorschijn.



Ruth Schwarzhaupt, speciaal overgevlogen uit de VS, komt aan Duitse schoolkinderen in Konstanz het verhaal vertellen bij haar Stolperstein. © Daniel Scharfman